

Назарова І.Я. Балансове узагальнення результатів об'єднання підприємств / І.Я.Назарова //Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.334. Економіка. – Чернівці: Рута, 2007. – С. 76-79.

УДК 657

© Назарова І.Я., 2006

Тернопільський національний економічний університет

БАЛАНСОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Важливим елементом ринкової економіки, одним з невід'ємних напрямів підвищення ефективності роботи є реорганізація підприємств шляхом їх об'єднання чи поділу. З її допомогою можна суттєво розширити бізнес, здійснити фінансове оздоровлення підприємств, оптимізувати податкові платежі і т.д.

В ході реорганізації виникає ряд питань, пов'язаних з відображенням здійснюваних заходів з об'єднання чи поділу підприємств у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Особливе місце займають проблеми, що стосуються об'єднання чи поділу власності (активів, капіталу, прав, обов'язків) та їх відображення в балансі.

Питанням балансового узагальнення операцій, пов'язаних з реорганізацією підприємств присвячені праці провідних зарубіжних вчених: Глена А.Велша, Деніела Г.Шорта, М.Ван Бреди, Б.Нідлза, Д.Колдуелла, С.Хендріксена, В.Івашкевича, В.Ковальова, Я.Соколова. Проте у вітчизняній обліковій науці цим питання приділяється недостатня увага. Крім кількох публікацій чисто практичного напрямку [1, 3, 4], значних наукових розробок стосовно обліку і розкриття інформації в балансі та іншій звітності немає.

Метою даної статті є дослідження особливостей відображення в балансі різних форм реорганізації підприємств і, зокрема, такого її виду як об'єднання. Ставиться також завдання щодо розкриття порядку балансового узагальнення інформації на різних етапах реорганізації підприємства.

Як в міжнародній, так і в вітчизняній практиці існує кілька форм об'єднання юридичних осіб, а саме: злиття, приєднання. У деяких випадках об'єднанням вважають придбання одним суб'єктом іншого.

Злиття – процес, у результаті якого два і більше підприємства утворюють нову структуру. При цьому до неї переходять усі майнові права та зобов'язання підприємств, що прийняли рішення про злиття.

Таке трактування наводиться у Господарському кодексі України. В той же час згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) 19 „Об'єднання підприємств” злиттям вважається об'єднання підприємств (шляхом створення нової юридичної особи, або приєднання підприємств до головного підприємства), в результаті якого власники (акціонери) здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання. При цьому жодна зі сторін не може бути визначена як покупець. На наш погляд, під таке визначення можна підвести не лише злиття підприємств, але й іншу форму реорганізації шляхом об'єднання – приєднання. Хоча зміст останнього суттєво відрізняється від поняття злиття. При злитті попередні суб'єкти господарювання ліквідовуються і утворюється нова структура. В процесі приєднання ліквідовуються лише суб'єкти, що приєднуються, продовжують функціонувати підприємства, до яких приєднані інші суб'єкти.

У міжнародні практики під терміном „злиття” (merger) розуміють об'єднання двох або декількох фірм за допомогою бухгалтерського методу купівлі (purchase) або методу злиття (pooling of interests).

Поняття злиття в економічній практиці США дещо відмінне від вітчизняного, зокрема, означає ліквідацію одної фірми і об'єднання її з іншою, що в українській практиці тотожно приєднанню, а злиття у значенні, що відображається у вітчизняних нормативних актах, називається „консолідацією за законом” (statutory consolidation).

В американській практиці використовуються також такі терміни як статусне і підпорядковане злиття, різниця між якими полягає у тому, що у

випадку підпорядкованого об'єднуються дві фірми, одна з яких (цільова) стає дочірнім підприємством до іншої (материнської).

Досить часто у зарубіжній практиці використовують таке поняття як поглинання. Його не можна виокремити в самостійний вид об'єднання підприємств, адже поглинання це те ж саме злиття, підчас якого проводиться примусове захоплення однієї фірми іншою. Поглинання супроводжується купівлею „фірмою-агресором” значних пакетів акцій „фірми-жертви”. Часто такі операції, що мають ознаки рейдерства, використовуються й у вітчизняній практиці з метою захоплення одних підприємств іншими.

Окрім вищенаведених у зарубіжній практиці існує ще кілька видів злиття:

1. Горизонтальне – об'єднання конкурентів.
2. Вертикальне – об'єднання продавця і покупця.
3. Конгломератне – об'єднання компаній, які не є конкурентами і не мають статусу продавця і покупця.

У США кожен штат має свої нормативні документи, що встановлюють порядок злиття та поглинання корпорацій. У більшості випадків об'єднання проводиться за згодою сторін, які приймають відповідну резолюцію. На підставі цієї резолюції секретаріатом штату видається сертифікат про злиття чи консолідацію капіталів юридичних осіб.

У Великобританії правила поглинання мають форму саморегулюючих корпоративних відносин у сфері цінних паперів. Це регулювання базується на відповідному кодексі злиття і поглинання, що включає сукупність стандартів і правил. Унікальним аспектом британської системи є те, що дотримання цих правил здійснюється добровільно.

Об'єднання активів, капіталу, зобов'язань групи підприємств в результаті їх реорганізації не можна рахувати як просте сумування показників балансів на дату реорганізації. Це пояснюється тим, що до складання об'єднуючого балансу потрібно зробити ряд облікових процедур з метою достовірного визначення залишків майна та зобов'язань на початок здійснення діяльності новоутвореної

структури. Глен А.Велш і Деніел Г.Шорт під консолідацією капіталів об'єднаних підприємств розуміють обліковий процес, а не лише як арифметичне сумування показників фінансової звітності [2, с. 720].

При цьому важливе значення для оцінки і зведення показників об'єднаних суб'єктів у єдиний баланс має метод об'єднання (придбання, злиття чи придбання). Як зазначає проф. Крупка Я.Д., такі методи об'єднання капіталів як придбання і злиття мають суттєві відмінності в оцінці майна і результатів діяльності, правилах консолідації звітності, врахуванні чи не врахуванні (елімінуванні) окремих статей балансу [5,с.174], що подано у табл.1.

Таблиця 1.

Відмінності при об'єднанні капіталів підприємств за методами придбання і приєднання (злиття)

	Відмінності	Метод придбання	Метод приєднання (злиття)
1.	Оцінка активів і зобов'язань ДП* на момент об'єднання	За ринковою справедливою вартістю	За обліковою балансовою вартістю
2.	Гудвіл	Визнається як позитивна чи негативна різниця між ринковою вартістю ДП і сплаченою сумою	Гудвіл не визнається
3.	Метод зведення, що застосовується при складанні консолідованого балансу	Активи та зобов'язання (еліміновані на статті, що вилучаються) ДП за ринковою вартістю додаються до відповідних статей МК за балансовою (обліковою) вартістю	Активи та зобов'язання (еліміновані на статті, що вилучаються) ДП за їх обліковою балансовою вартістю додаються до відповідних статей балансу МК
4.	Метод зведення, що застосовується при складанні консолідованого Звіту про фінансові результати	Валові доходи (за вирахування вилучень) МК і ДП зводяться разом. Витрати звітного періоду кожної фірми плюс додаткові витрати на знос і амортизацію гудвілу зводяться разом	Валові доходи і витрати звітного періоду (за вирахуванням вилучень) МК і ДП зводяться разом
5.	Статті, що елімінуються (вилучаються) при консолідації	а) з активів МК – ринкова вартість інвестицій у ДП; б) з пасивів ДП – частка МП в капіталі ДП; в) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо; г) нереалізовані прибутки та збитки від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані)	а) з активів МК – балансова вартість інвестицій у ДП; б) з пасивів ДП – частка МП в капіталі ДП за вирахуванням нерозподіленого прибутку; в) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо; г) нереалізовані прибутки та збитки від внутрішньогрупових операцій (крім

		збитків, які не можуть бути відшкодовані)	
6.	Порівняння окремих статей балансу:		
	а) оборотні активи (грошові кошти)	менші	більші
	б) оборотні активи (негрошові)	більші	менші
	в) зобов'язання	однакові	однакові
	е) власний капітал	менший	більший
	є) нерозподілений прибуток	менший	більший

* ДП – підприємство, що підлягає приєднанню; МК – підприємство-покупець.

При об'єднанні підприємств основна відмінність полягає в оцінці майна та інвестицій. Так при придбанні майно дочірнього підприємства(ДП), що приєднується до материнської компанії(МК), оцінюється за ринковою вартістю (у вітчизняному трактуванні – справедливою вартістю), а при злитті оцінка часток усіх членів групи здійснюється за обліковою вартістю. При об'єднанні шляхом придбання виникає таке поняття як гудвіл, що є різницею між вартістю придбання і часткою материнської компанії у справедливій вартості. Гудвіл має щомісячно зменшуватися шляхом нарахування амортизації аж до завершення строку його корисного використання, який має бути не більшим ніж 20 років. Вищевказані суми амортизації гудвілу відносяться до витрат материнської компанії, що змінює консолідований Звіт про фінансові результати.

Ще однією відмінністю між придбанням і злиттям є те, що при об'єднанні показників балансу та інших звітних форм, деякі статті підлягають елімінуванню, тобто взаємному виключенню. У звіт про фінансові результати та зведений баланс згідно П(С)БО 20 „Консолідована фінансова звітність” не мають включатися:

1. Частка материнського підприємства у кожному дочірньому та балансова вартість фінансових інвестицій материнського підприємства, якщо об'єднувані суб'єкти є пов'язаними особами, де одна з них(материнська компанія) контролює іншу(дочірнє підприємство). Це зумовлено тим, що інвестиції материнської компанії мають дорівнювати відповідній частці у власному капіталу дочірнього підприємства за принципом:

$$\text{Інвестиції МК} = \text{Власний капітал ДП}$$

Зважаючи на те, що при консолідації у зведеному балансі враховуються активи і зобов'язання дочірнього підприємства, інші складові наведеної формули, а саме: власний капітал ДП та інвестиції МК, не мають включатися. В протилежному випадку відбудеться необґрунтоване завищення валюти початкового балансу новоутвореної структури через повторний рахунок. При об'єднанні різниця в оцінці інвестицій та активів ДП за методом придбання і методом злиття призводить до різного підходу в оцінці вилучень.

2. Аналогічні умови діють і для внутрішньогрупового сальдо зі взаємних розрахунків, які при побудові вступного балансу новоутвореної структури після об'єднання зводяться до нуля. Такі випадки у практиці зустрічаються часто, коли об'єднуються підприємства, які до того мали тісні партнерські відносини і на момент об'єднання у них значилася взаємна заборгованість за розрахунками.

3. У підприємств, що до об'єднання мали тісні партнерські стосунки, можуть виникати також нереалізовані прибутки та збитки від внутрішньогрупових операцій. Вони утворюються за рахунок реалізації продукції, товарів, послуг, коли продавцем і покупцем виступають підприємства, що об'єднуються, за умови, коли ці товари на момент об'єднання значаться у складі оборотних активів покупця. Таким чином у балансі продавців виникають необґрунтовані прибутки за рахунок різниці між продажною ціною і собівартістю проданих товарів, а у покупців на цю ж суму завищується вартість придбаних активів. Такі доходи не повинні, на нашу думку, збільшувати загальний капітал об'єднаної групи. Вони вважаються нереалізованими і повинні виключатися при побудові вступного балансу об'єднаних підприємств.

В процесі реорганізації при побудові вступного балансу новоутвореного суб'єкта необхідно чітко визначити основні етапи її проведення. На наш погляд, уся процедура балансового узагальнення реорганізації шляхом об'єднання підприємств повинна включати наступні етапи, подані на рис. 1: попередній, підготовчий, реєстраційний і заключний.

На попередньому етапі здійснюється вивчення і аналіз балансу і звітності суб'єктів з метою встановлення доцільності і можливості проведення реорганізації, вибору оптимальних форм їх об'єднання. Цей етап завершується

Рис 1. Етапи балансового узагальнення операції з об'єднання підприємств проведенням загальних зборів власників підприємств і прийняття рішення про об'єднання суб'єктів.

На підготовчому етапі проводиться ряд необхідних організаційних заходів, що передують реорганізації:

- викуп у акціонерів (учасників) акцій, часток у зв'язку з їх виходом зі складу засновників;
- повідомлення податкових та соціальних органів, кредиторів про прийняте рішення щодо об'єднання і взаємозвірка розрахунків;
- погашення кредиторської заборгованості або прийняття зобов'язань щодо правонаступництва;
- інвентаризація майна і зобов'язань суб'єктів, що об'єднуються, яка проводиться на дату, що наближена до моменту складання передавального акта;
- складання на підставі заключних балансів суб'єктів передавального акта, у якому зазначаються поіменно майно, що передається з метою

об'єднання, визначаються статті, які підлягають взаємному виключенню (елімінуванню).

Даний етап завершується затвердженням передавального акта.

Реєстраційний етап включає подання документів в реєстраційні органи з визначенням складу власників та їх часток у статутному капіталі. Сума останнього зазвичай встановлюється на рівні сумарного капіталу усіх учасників об'єднання. Якщо мали місце взаємні інвестиції між учасниками до їх об'єднання, вони повинні бути виключені.

Заключний етап починається з моменту державної реєстрації новоутвореного суб'єкта – правонаступника групи підприємств, що об'єднуються. На підставі заключних балансів групи, передавальних актів складається вступний баланс підприємства- правонаступника, дані якого служать відправною точкою для організації обліку і складання звітності новоутвореного суб'єкта.

Висновки. 1. Реорганізація підприємств шляхом об'єднання може включати такі форми як злиття та приєднання. Окремо слід виділити придбання та поглинання одних суб'єктів іншими.

2. Об'єднання підприємств супроводжується балансовим узагальненням облікової інформації на різних його етапах: попередньому – здійснюється оцінка доцільності об'єднання на підставі балансів та іншої звітності окремих суб'єктів; підготовчому – складаються уточнені заключні баланси суб'єктів, що підлягають об'єднанню; реєстраційному – на підставі узагальненої балансової інформації визначаються розміри статутного капіталу правонаступника об'єднуваної групи; заключному – формується вступний баланс правонаступника групи.

3. У випадку, коли до об'єднання між учасниками мали місце партнерські чи інші правові відносини, при складанні вступного балансу суб'єкта- правонаступника доцільно виключати: раніше здійснені взаємні інвестиції, внутрішньогрупове сальдо за взаємними розрахунками, нереалізовані прибутки і збитки.

Список літератури.

1. Бабич Д. Злиття та приєднання підприємств: відображення в обліку. // Дебет-Кредит, 2006, № 16.
2. Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Основи фінансового обліку /Пер. з англ. О.Мінін, О.Ткач. – К.: Основа, 1997.
3. Верхогляд В. Реорганізація: способи та облік. //Баланс, 2005, № 46.
4. Костюченко В. Об'єднання підприємств: нові облікові підходи. //Бухгалтерський облік і аудит, 2004, № 3, С. 3-12.
5. Крупка Я.Д. Облік інвестицій. Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2001.

Анотація на статтю Назарової І.Я.

„Балансове узагальнення результатів об'єднання підприємств”

Розглядаються форми об'єднання підприємств та формування балансової інформації на різних його етапах, порядок формування окремих показників вступного балансу новоутворених в результаті об'єднання структур.

Ключові слова: реорганізація, об'єднання, злиття, приєднання, баланс, балансова інформація.